
Memòria d'Eugeni d'Ors

*Qui llengües té
a Roma va*

NOUCENTISME I CENSURA (A PROPÒSIT DE LES CARTES D'EUGENI D'ORS A RAIMON CASELLAS), per Jordi Castellanos

Les cartes d'Eugeni d'Ors a Raimon Casellas són, en elles mateixes, uns documents importants. Una bona part, però, del seu interès es troba en les clarícies que aporten al problema de les relacions entre política i cultura en un moment clau de la formació de la Catalunya contemporània: els anys de naixença i formulació del Noucentisme. Ningú no nega, evidents com són, les relacions que aquest moviment va mantenir amb la Lliga Regionalista. Ens cal, tanmateix, analitzar-les, aquestes relacions; establir com es generen i com evolucionen; quin grau de voluntarietat, de llibertat o de coacció comporten i, també, quins són els beneficis que hi obtenen cadascuna de les parts. Perquè no es tracta tampoc, pròpiament, d'unes típiques relacions entre poder establert i estament intel·lectual, ja que la Lliga era un partit polític, és a dir, una opció que només tardanament assolí d'apoderar-se de determinades àrees de poder, les de les corporacions locals. Però la Lliga tenia el suport de la burgesia catalana, la qual expressava i articulava com a voluntat de poder polític efectiu. Per això, fos com a partit, fos com a estructura d'estat, la Lliga apareixia com a única possibilitat de poder públic i, amb la seva sola existència, generava, en la intel·lectualitat del país, la doble línia d'atracció i de repulsió que tot poder genera. I com que l'estament intel·lectual no és un nucli marginat de la lluita de classes, quan les tensions socials, polítiques o culturals van delimitar els camps ideològics i van obligar a prendre posicions partidistes, els sectors afins ideològicament van confluïr cap a uns mateixos punts. No és pas casualitat que la incorporació progressiva d'intel·lectuals a la Lliga Regionalista es vagi produint paral·lelament al procés de dretanització d'aquesta, procés que s'inicia el 1902 i s'accentua el 1904. I tampoc no és casualitat que sigui el 1906, quan els interessos de la Lliga pas-

sen per la política unitària de Solidaritat Catalana, que aparegui tot aquest moviment d'ampli abast que és el Noucentisme.

En qualsevol cas, «La Veu de Catalunya», com a òrgan periodístic de la Lliga, es convertí en el centre a través del qual s'establiren les relacions entre els intel·lectuals i el poder (fins uns anys més tard aquestes relacions no tingueren unes institucions que les canalitzessin). En un informe que va escriure Casellas, el 1909, sobre el diari, es recordava que «des de la fundació del periòdic s'havia dit que "La Veu", empenedora de l'acció militant catalanista, havia d'ésser política per essència i per potència, que fins lo social, lo literari i lo artístic devia subjectar-se a semblant impulsio batalladora».¹ Volia dir, això, que existia una ortodòxia dictada per la direcció —no per llunyana menys real— del diari; una ortodòxia que era exigida als redactors i col·laboradors en els escrits que hi publicaven o, *tout court*, en els escrits que publicaven. Les coordenades d'aquesta ortodòxia eren fixades per múltiples i diversos factors: hi comptava, indubtablement, el pes de la tradició del pensament catalanista que representava Prat de la Riba; hi comptava, també, l'estratègia política de cada moment, el joc d'aliances i d'interessos circumstancials i variables; i, finalment, hi comptava la sovintejada presència de la censura governativa o militar, desafiable només quan l'objectiu a assolir mereixia el risc, sempre indeterminat, de suspensions o processaments. En conjunt: tot el diari, tot, responia a una perspectiva político-ideològica, de tal manera que «fins molts cops la informació», ens explica Casellas, «ve a ésser doctrina».² La diferència, en aquest punt, amb «El Poble Català» és ben clara: segons reporta Antoni Rovira i Virgili, Ildefons Sunyol es queixava «que les idees que preponderen en "El Poble" no són les que hi haurien de preponderar, si el diari hagués de respondre, com sembla lògic, al pensament dels que l'hem fundat».³ Això, òbviament, no ho hauria admès —no ho admetia— Enric Prat de la Riba: «La Veu de Catalunya» era l'òrgan periodístic de la Lliga i havia d'obeir fil per randa les directrius del partit. Sense excepcions: Maragall, quan hi col·laborà, hagué de passar per aquestes subjeccions, així com hi hagueren de passar Josep Carner;⁴ i també

1. R. CASELLAS, *Informe sobre «La Veu de Catalunya»*, Arxiu Casellas, 2, núm. 2. En vaig fer l'edició a J. CASTELLANOS, *Raimon Casellas i el Modernisme*, tesi doctoral presentada a la UAB (Bellaterra) l'octubre de 1981, ps. 1755-1763.

2. *Ibid.*

3. ANTONI ROVIRA I VIRGILI, *Notes per a l'estudi dels polítics catalans. Els homes del C.N.R. I: El Centre Nacionalista Republicà. II: Ildefons Sunyol*, «Revista de Catalunya», VI (1927), ps. 1-15.

4. Vegeu Josep BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica* (Barcelona 1964), on s'analitzen a fons aquests problemes. No era, tanmateix, la del 1909, la primera vegada que Maragall era objecte de censura per part de la Lliga: la correspondència entre Prat de la Riba i Casellas (conservada a l'Arxiu Casellas) ens testimonia que, el 1904, li fou, a ell, retocat un article sobre Verdaguer i que, alhora, a Josep Carner, li fou reformada la crida per a l'homenatge a Maragall. En efecte, a la tramesa d'aquests textos per part de Casellas (acompanyats d'aquests mots: «Amich Prat: ademés d'un article d'en Verdaguer [i Callís], que toca publicar-se avuy, y d'un altre d'en Maragall, que podrà publicar-se dijous ja que demà s'haurà de donar el d'en Pagès, li envio l'original d'un article del Sr. Reguant que no sé si li anirà bé, y la capsalera per a la llista de l'Homenatge an en Maragall, que no he volgut donar a les caixas sense que V. ho vegés abans. Mani a son a. y c. R. Casellas»), Prat de la Riba contestà: «Amich Casellas: en l'article d'en Maragall m'agradaria que cambiés el *hont tant sofrí* per una altra altra frase que no fes referència a l'últim període de la seva vida. Crech que V. sab per pessas menudas tot lo que allavors va passar y que en Verdaguer no tenia gens de rahó. Si en Maragall ho registrava, pot explicar-li. Per altra part, an en Güell el molestaria y an el nostre Verdaguer també. / En la capsalera de l'Homenatge an en Maragall trobo que al fer entrar en escena an en Maragall mentres nosaltres ens preparàvem és inexacte. En Maragall va venir després

Pijoan,⁵ i Puig i Alfonso⁶ i, és clar, Eugeni d'Ors. Perquè el que interessava era donar una imatge externa del tot coherent, tant en la ideologia com en l'estratègia, tant en la política com en la cultura.

La presència d'aquesta ortodòxia, que era imposada per Casellas, posava límits reals a la llibertat dels redactors. És clar que aquests havien anat a parar al diari per raons d'afinitat ideològica i política amb la Lliga i que, per tant, es movien aproximadament dins de les mateixes coordenades que els eren imposades. Tot i això, un fet és evident: el Noucentisme sorgí de la voluntat de confluència, de coordinació, del treball intel·lectual amb els objectius polítics generals que perseguia la Lliga i no pas de la simple conformació per part de la joventut intel·lectual en qüestió a les directrius que emanaven de les altes esferes de direcció del partit. Vull dir amb això que no és la passivitat, la conformitat, allò que caracteritza el moviment: l'intel·lectual es responsabilitza de les funcions que corresponen al seu camp d'acció i se'n responsabilitza en relació i d'acord amb els altres estaments i amb les altres funcions interessades a assolir els mateixos objectius. Elabora, per tant, la sèrie de conceptes, de valors, que constitueixen l'engranatge ideològic de la seva acció, a fi i efecte de convertir-se en element actiu. Aquesta és la diferència més clara entre el pas que fan els noucentistes i el que havia fet Casellas uns quants anys abans. Aquest havia subjeçtat la seva activitat als objectius de la Lliga tot renunciant als elements ideològics que entraven en contradicció amb aquesta; per això havia esdevingut una peça més de l'engranatge polític, sense autonomia veritable i, per tant, amb una contradicció subjacent encoberta per l'aferrissada i burocratitzada fidelitat externa. En canvi, la joventut noucentista, tot i que no pot ésser considerada un bloc uniforme, estableix una dialèctica (partint, és clar, d'una base prèvia re-

---

de nosaltres y va cantar en els seus articles el nostro catalanisme. Avans de nosaltres, ell no-l sentia gens. Jo recordo discusions ab ell (en públich y tot) en què ell sostenia la existència d'una característica espanyola en todas las regiones del Pirineu avall. Recordo fins que jo li parlava del mitg francès —nostro de rassa y civilisació— y ni al (?), y axò que ara ho ha posat en vers. M'agradaria que en Carné modifiqués el seu devantal, marcant el nostro moviment y després que entrant-hi en Maragall y entroncant-li. / L'article del Sr. Reguant va bé, però havent passat la oportunitat, V. mateix fassi'n el que vulgui; si creu que-s pot guardar per algun dia en què ho torni a ser. / ¿Que té les galeradas d'aquell famós article d'en Puig llibreter? Di[me]cres, m'agradaria veure-las. No donant-lo fins demà, l'article d'en Pagès torni-me'l a enviar. S'haurà de treure-l final que haurà perdut la oportunitat. Seu / Prat». No cal dir que els manaments de Prat varen ésser executats al peu de la lletra. Vegeu, si no, Joan MARAGALL, *El monument a Verdaguier*, «La Veu de Catalunya» (5-vi-1904), i el text de Josep Carner, publicat sense signatura, *Homenatge a En Joan Maragall. Edició per subscripció de los articles publicats al «Diario de Barcelona»*, «La Veu de Catalunya» (13-vi-1904).

5. Vegeu, en aquest aspecte, J. CASTELLANOS, *Dotze cartes de Josep Pijoan a Raimon Casellas*, «Estudis Universitaris Catalans» («Estudis de Llengua i Literatura Catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari, vol. III»), tercera època (en premsa), on es parla d'articles que no arribaren a publicar-se.

6. Francesc Puig i Alfonso, en carta a Casellas (conservada a l'Arxiu Casellas, *Correspondència*) que caldria datar el 1904 (si es refereix a l'article esmentat per Prat en el text transcrit *supra*, nota 4), escrivia: «Benvolgut amich. Acabo de llegir en “La Veu” d'aquest matí el meu segon article *Des de la Casa Gran*. A l'igual qu'l primer, veig que hi ha passat el *lápiz rojo*, lo qual sento moltíssim, puig veig que no interpreto bé els desitjos de “La Veu” o la seva manera d'ésser y de pensar. Això y el no haver posat els figurins de la guàrdia urbana me fa créuer que-ls meus articles no agraden o molesten, contra lo que jo creya de que serían llegits y haurían d'ésser interessants a la massa del públich que realment s'entera de les coses de la Casa Gran. Si és lo que jo suposo, li agrairé m'ho digui ab tota franquesa y m'abstindria de fer-ne cap més, que per mi serà una feina menos a les moltes que sobre mi pèsan».

buda de l'assimilació inconscient d'uns límits que són, al cap i a la fi, el llegat de classe, d'educació i d'ideologia) entre el seu paper com a intel·lectuals i els objectius polítics del partit, reclamant l'especialització i, ensem, la coordinació entre els uns i els altres. Intenten, així, defensar —com a mínim teòricament— el clos sagrat de la seva llibertat intel·lectual; i, tanmateix, la tal defensa teòrica ve a ésser purament això, teoria. Perquè, en realitat, qui marca la pauta i les funcions de cadascú és la direcció política. Tema, doncs, candent, que Eugeni d'Ors intentà d'explicar tot diferenciant el «servei» de l'«obediència»: «“servir” significa obra d'albir d'home, cosa voluntària, acceptada lliurement, cosa “pacifista”, “federal”... Es pot servir al disseny d'un altre; es pot també servir al disseny propi. Tot gran home “serveix”, contra temptacions infinites, el seu ideal propi, o bé un ideal social. I tot home útil, tot home “que serveix”, és perquè “serveix”. Així s'ha pogut dir que el valor d'un home consistia en estar adherit a una funció, i a executar-la amb entusiasme. En l'obediència simple, aquests nobles elements voluntaris són absents.»⁷ Ors, però, que havia optat per «servir un ideal social» essent ja una persona formada intel·lectualment, hagué de sotmetre's sovint a les subjeccions de l'obediència. Havia entrat com a col·laborador de «La Veu de Catalunya» i, fins a mitjan 1906, alternà aquesta col·laboració amb la d'«El Poble Català». La duplictat era explicable en funció del moviment de Solidaritat, que unificava els objectius, i també pel fet que la seva col·laboració era bàsicament periodística o literària. Ara bé, en deixar «El Poble Català», Ors declarà públicament la seva adhesió a Prat de la Ribera, és a dir, a la Lliga, i la seva secció fixa, el «Glosari», anà adquirint unes dimensions ideològiques més àmplies, car Ors s'hi mostrava com a portaveu de la «generació» —que en realitat no era tal— noucentista. Ni el llenguatge (amb tots els seus neologismes) ni el contingut dels seus escrits (tot i la formulació tan poc tradicional que en feia) podien posar en dubte la fidelitat de l'adhesió. Més encara: Ors, que s'havia format en les doctrines voluntaristes del Modernisme i que havia mantingut unes posicions molt pròximes a les de Gabriel Alomar, cercà explícitament de diferenciar-se'n, tot remarcant que les diferències es trobaven en l'adhesió a un present (enfront del «futurisme») de política constructiva.⁸ Tota la seva teorització, d'altra banda, que el convertí en el principal ideòleg del Noucentisme, adquiria sentit només en la mesura que tenia al darrera una política ordenadora, de la vida col·lectiva i, doncs, un «poder» que no era sinó el de la Lliga. En una entrevista en la qual es definia com a escriptor independent de tota opció política, ofería suport a la llei d'Administració Local de Maura amb una argumentació que no donava lloc a cap dubte. Després d'exposar les seves raons, esbossava els grans trets de la seva visió de la Catalunya activa, positiva, sorgida de la confluència de tasques especialitzades. És la Catalunya de la Lliga. Deia Ors: *«Una de las mayores ventajas de una semejante posición, activa, pero estable, es la de permitir aquí en la acción civil una especialización de funciones, aquella “división del trabajo” de que yo le hablaba... Ya dibujados netamente en la realidad, aunque con una independencia aún precaria, tres órdenes de tarea componen hoy la actividad civil del Renacimiento catalán, o mejor dicho, de la Regestación de Cataluña. Hay una acción, por decirlo así, exterior, de relación con el estado (que hace muy poco tiempo hemos establecido los catalanes con seriedad), y cuyo objeto es recabar para nuestro pue-*

7. Eugeni d'ORS, *Obra catalana completa. Glosari 1906-1910* (Barcelona 1950), ps. 1091-1092.

8. Joan Lluís MARFANY, *Gabriel Alomar, oblidat*, dins *Aspectes del Modernisme* (Barcelona 1975), ps. 253-265, analitza detalladament aquestes relacions.

blo el mayor número de potencias posible... En esta acción, el trabajo, el ducal trabajo de Cambó ha sido admirable; y gracias a él podemos empezar los demás a tener derecho a la especialización... Pero toda facultad necesita un órgano. A cada potencia que lleguemos a ejercitar deben corresponder adecuados instrumentos sociales. A la acción de liberación externa (que acaso podría tener para nosotros el peligro de avanzar con excesiva rapidex) debe en lo interior correr paralela otra acción, que logre colocar en nuestras manos el instrumental de la libertad, de la cultura, de la plena vida civil. Esta tarea de organización interior ha empezado a realizarla, con sabia y sólida arquitectura, desde una propicia posición oficial, el Sr. Prat de la Riba... Por último, como facultades y órganos son vana máquina sin la vivificación del Espíritu, un tercer orden de acción civil debe tener entre nosotros por objeto llenar de alma, que es eternidad, todas aquellas cosas. Esto, en mi sentir, debe ser hoy en Cataluña obra de juventud. Yo en ella colaboro con todas mis fuerzas, posant-hi el coll, hablamos de todo el cuerpo, y toda el alma, y toda la sangre, y toda la vida)... Sin duda, por esta mi intervención a la acción civil, y porqué ésta, en cierta esfera general, puede llamarse Política, alguien ha hablado a usted de mi como de un político...»⁹

En efecte, polític. Si es vol, perquè la independència és «aún precaria». L'adhesió, tanmateix, a la Lliga no impedí que les tensions amb l'ortodòxia del partit —o sigui, del diari— no apareguessin. De les seves queixes, d'algunes de les seves queixes, en donen pla testimoni les seves cartes a Casellas. Els primers problemes els trobem en la carta datada el 4 de febrer de 1907, quan protesta perquè no li havia estat publicada una crònica, intitolada *Claudianòpolis*, amb l'excusa d'haver perdut l'actualitat. Ors en protesta tot al·legant el caràcter literari del text i la seva estranyesa pel fet que les novetats passin a Barcelona més de pressa que a París. Suposa, doncs, que li ha estat censurada per raons morals, «que certes determinacions púdiques influïren una mica en el vostre termini». Reclama, per tant, els originals de la crònica i els d'una glossa no publicada; i, tot preveient casos similars, demana que li retornin sempre els escrits que no li siguin publicats. Protesta, també, del fet que, a la glossa *Sobre l'estàtua inaugurada dimecres*, li fossin «suprimides certes paraules no respectuós [sic] ab en Pitarra». Afegeix: «¿Per què? Estich alarmat per la creixensa de *tabouhs*. Y confesso que may m'havia figurat que la veneració al "Taller Embut" se m'imposés com ortodòxia. Digueu-me, si us plau, a què obeeix això. Jo m'hi perdo, al pensar-ho.» I, temorós encara amb el que pugui passar a la crònica que tramet («penso que podrà ser publicada sense modificació»), recomana que «sobretot, per l'amor de Déu, no m'hi afegiu coses», tot preferint que li sigui retornada abans que modificada. Poc després, el 17 d'abril de 1907, reclama una glossa sobre els orígens de l'impressionisme. El 12 de juny de 1907, reitera una reclamació semblant i, ara ja més conformat, admet fins i tot que, si cal, li sigui retocat el text. Tanmateix, en aquesta ocasió, Ors s'errava i la glossa que havia provocat els seus temors aparegué al diari el mateix dia en què demanava explicacions, tal com reconeix a la carta següent. Amb tot, Casellas l'havia retallada. Poc després aquest donava les raons (polítiques?; temor a la Llei de Jurisdiccions?) per les quals una sèrie de glosses restava sense publicar, segons que es desprèn del comentari que en fa Ors («vós teniu sens dubte rahó en lo que dieu, en tot lo que dieu. Ho tindrè ben en compte. Millor dit, ja-m pensava tenir-ho en compte»), alhora que pregunta per una crònica no publicada.

9. *Información. Habla Eugenio d'Ors, «La Cataluña», II (1908), ps. 92-93.*

Un mes després, el 21 de juliol de 1907, torna a queixar-se de la censura, ara ja com disculpant-se pel fet d'haver-se «equivocat» una altra vegada en censurar Taine («que és una cosa que ja m'havien acostumat, abans de M. Aulard, els molts ortodoxes catedràtics de la Facultat de Dret de Barcelona»). El 10 de novembre de 1907 hi torna encara perquè no li publiquen una informació sobre teatre i, significativament, pregunta a l'avançada per tal d'evitar de «fer la feina en va». El 1908 la censura s'accentua encara més i Ors torna a protestar, sigui per exposar el seu descoratjament davant de tantes dificultats per a entendre's, sigui per l'amplitud del «quadro de les ortodòxies del periòdic», sigui per l'arbitrarietat (en l'usual sentit del mot) dels criteris del censor. Reclama, doncs, unes «petites concessions», perquè, així, diu a Casellas, «fareu un gran bé a la meua literatura, que ja, pobreta, de tan veure's mutilada pels retalls, desfigurada per les errades monstruoses, sent violentes temptacions de caiguda en el "tant se me'n dóna", com dona que perd la coqueteria».

Però el problema s'accentuà quan una colla de redactors i col·laboradors de «La Veu de Catalunya» (des d'Ors a Josep Carner, López-Picó, Manuel Reventós i Joan Llongueres) tingueren problemes amb la direcció del diari pel fet d'haver col·laborat a la revista «Papitu», de Feliu Elías, la qual, en el seu segon número, va fer mofa, en la seva portada, dibuixada per Junceda, de l'eufòria amb què Solidaritat Catalana realitzava la campanya electoral.¹⁰ Automàticament, tots ells foren apartats de la redacció i obligats a donar explicacions sobre aquella col·laboració i a retractar-se'n públicament. Ors, que una mica abans d'aparèixer la revista havia publicat una glossa encoratjant la iniciativa, va rebre una carta de Casellas en la qual, en nom de Prat de la Riba, li eren exigides les explicacions pertinents, cosa que, per la resposta que hi fa, sembla que va resaltar-li prou lleu perquè temia represàlies més dures («Li agraeixo fonament, perquè m'ha tret d'angúnies»; «V. sab prou com me la estimo aquesta feina, y com hi tinch el cor posat»). Fil per randa, Ors explica les seves relacions amb el «Papitu», des que Feliu Elías va informar-lo dels seus projectes fins als desenganys davant dels resultats. Tanmateix, quan Ors va rectificar des del «Glosari»¹¹ i Carner va fer-ho en una nota al «Papitu»,¹² aquesta revista va comentar que, en tots dos casos, el problema havia estat l'«econòmic». I, en efecte, la part econòmica era important: tots ells tenien necessitat del sou que els donava el diari. Ho demostra la mateixa carta d'Eugeni d'Ors, en la qual es queixa del poc sou (150 ptes. mensuals) que l'obliga a fer altres feines. Obviament, la fidelitat ideològica tenia la seva moneda de canvi en les garanties de la professió. Però no sembla pas que això sigui tot: Ors es queixa també «que no l'hagin vista o sospitada la veritat desseguida». I, certament, així degué ésser: seria absurd creure que Prat, a causa d'aquest incident, va posar en dubte les fidelitats d'un Carner, d'un Ors, d'un López Picó, d'un Manuel Reventós o d'un Llongueres. Però havien comès un error que afectava una qüestió tan sagrada com les eleccions. La represàlia, per tant, és tot un càstig exemplar, públic; una lliçó política i cívica. Amb un aspecte complementari: l'establiment d'uns límits, explícits, a la

10. Lluís SOLÀ, *Papitu (1908-1937)* (Barcelona 1968), ps. 9-10, 29-30 i 43-49, recull els textos que fan referència a l'afer, bé que amb alguns errors: no és Ramon Reventós i Bordoy (que signava «Moni») l'implicat, sinó el seu germà Manuel, l'historiador dels moviments socials; a més, quan Xènius parla de «fulles cordiformes» i de «fulles lingüiformes» no es refereix a les formes de pagament, sinó a la intenció dels escrits, la dels seus, sorgida del cor, i la del «Papitu», de la «mala» llengua.

11. ORS, *Obra catalana completa*, ps. 894-895.

12. SOLÀ, *op. cit.*, p. 43, reproduïx el text de Carner i la resposta del «Papitu».

llibertat intel·lectual dels adherits a la causa. Per això, obligà que la rectificació fos pública: el «Papitu» parlà d'«humiliació»,¹³ i el mot, probablement, és el més precís per descriure la situació. No quedaren només a «La Veu», les represàlies: Feliu Elias fou expulsat de la redacció del «Cu-Cut!», i «Papitu» es queixa amargament que un dels seus, Ismael Smith, que havia atacat la Lliga per tot aquest afer, acceptés més tard la vacant que havia quedat lliure en el setmanari regionalista.¹⁴ A més, com que el fet afectava Solidaritat Catalana, «Papitu» explica també que «El Poble Català» va rebre pressions per tal que Màrius Aguilar fos expulsat de la redacció.¹⁵

L'afer del «Papitu» és una bona mostra del joc de forces establert entre la Lliga i els seus intel·lectuals: hi ha una ortodòxia que no pot ésser traspasada, i qui la fixa és l'aparell polític, per raons d'ideologia o per raons d'estratègia. I prou. Si s'acceptava això, l'intel·lectual entrava en allò que Ors anomenava l'especialització (una «especialització» més nominal que real, perquè tots ells es veieren obligats a fer campanya política), és a dir, podia acomplir la seva feina d'escriptor amb unes certes garanties de professionalitat, ocupant un lloc, com a intel·lectual, al costat del polític. De la sèrie de censures que ens mostren les cartes d'Eugeni d'Ors, la majoria són de tipus polític o ideològic, però n'hi ha també de morals o artístiques (aquestes, probablement, atribuïbles a Casellas). Es pot, doncs, parlar de «dirigisme»? Indubtablement. Perquè, a més de la intervenció explícita de la censura, actuava també la implícita voluntat, en part conscient, en part inconscient, d'adequar els escrits i l'actuació al programa fixat. L'aparell ideològic del Noucentisme, creat i formulat per uns intel·lectuals sotmesos a aquestes pressions, no pot ésser altra cosa que el resultat d'elles, per una banda, i de la voluntat de «bastir-se un clos», en aquest cas de reivindicació professional, en la literatura pura. Sense les unes, però, no hauria pogut existir l'altra.

Les vint cartes que segueixen són, doncs, un document que caldrà no oblidar a l'hora d'estudiar el Noucentisme. Es conserven a l'Arxiu Casellas, propietat del Sr. Antoni Pons. M'he limitat a ordenar-les cronològicament i a transcriure-les segons els criteris habituals de respecte al text, bé que desfent les aglutinacions, regularitzant la puntuació i l'accentuació i fent ús del punt volat per indicar les elisions no usuals en l'ortografia moderna.

JORDI CASTELLANOS

13. SOLÀ, p. 44.

14. SOLÀ, ps. 44-46.

15. SOLÀ, ps. 44-45.

[Porta-Coeli, 20-VIII-1905]¹

Mon distingit mestre y amic:

Perdoni que sense avisar-lo hagi demorat aquets dies l'envio de ma crònica.² El motiu és el següent, que penso no li sabrà greu: Com l'actualitat és ara a Madrid tan minça y en cambi hi ha aconeteixements, quals complicacions d'actualitat presenten gran interès, l'eclipsi, m'he trasladat a Porta-Coeli, des de ont penso, si li ve bé, fer una informació sobre l'eclipsi i, més que res, sobre aquets *yankees* aquí establerts i sa màquina fotogràfica, etc., que penso pot resultar de gran interès.

Faré, si V. vol, d'aquí al dia de l'eclipsi, cròniques freqüents, gairebé quotidianes, però més curtes que la que avuy li acompanyo.³ Vindran a tenir habitualment poc menys d'una columna. Naturalment per la part econòmica «no renyirem», que diem nosaltres.

Si li sembla puch incloure croquis i caricatures, que faria un caricaturista de València, el Sr. Marco, el fotògraf dels nord-americans, Sr. Peters, i jo mateix.

Una observació general sobre mes cròniques: noto que solen aparèixer uns paràgrafs dividits. ¿És això indispensable?

Li prego me contesti i ordeni m'envien aquí, fins a fi de mes, la suscripció que tinc a Madrid.

L'adresa és: València (Per Bétera y Serra). Porta-Coeli.

Tinch una gran alegria d'enviar-li l'expres de mon constant afecte y admiració.

Eugeni d'Ors
Porta-Coeli. 20 Agost.

Fassi'm el favor de donar an en Morató, de part meva, les gràcies per la seva amable crítica de mon llibre.⁴

P[orta]-C[oeli], 27 agost 1905

Amic i mestre (vull així dir-li... Me dóna certa confortadora impressió de ... *complicitat*).

Am molt retràs, vaig rebre sa carta. Ja tenia enviada la tercera crònica. Sento, no podent ser diàries, haver malgastat els primers dies de la setmana pasada. Tinc por de que, am poques cròniques i sense l'excitació d'interès que

1. Carta escrita en un full que du imprès l'encapçalament «*Renacimiento Latino. Revista mensual. Madrid*». És, tanmateix, escrita a Porta-Coeli i en la data suposada (o, potser, el dia abans), ja que així consta en el *post-scriptum*.

2. Pel que deixa entendre la frase, Ors s'havia compromès a trametre a «La Veu de Catalunya» cròniques des de Madrid, signant-les «O. de R.». N'havia publicat una, el 5-VIII-1905.

3. La primera va publicar-se a «La Veu de Catalunya» (22-VIII-1905). És la que acompanya la carta. Les altres aparegueren els dies 25, 28 i 30-VIII-1905.

4. Es refereix a la crítica de Josep Morató a *La muerte de Isidro Nonell*, apareguda a «La Veu de Catalunya» (10-VIII-1905).

sent quotidianes durien, no sàpiga jo donar tot el valor dramàtic que jo veig en aquest moment i que aquí tothom (¡ho juro!) am més o menys consciència sent. Jo li pregaria que, durant els últims dies almenys, procurés dar cada dia encara que només fos un fragment de mes cròniques. Per a fer això practicable, les he disposat, com pot veure, en forma de diari, divisible ont se vulgui.

Després d'aquesta, li enviaré una més el dia abans de l'eclipsi, altra el mateix i, luego, una darrera de despedida. Llàstima que tardin tant.

Me penso que el mateix dia de l'eclipsi podré enviar (pel cable especial dels observatoris astronòmichs, qual encarregat he conquistat) un telegrama per a «La Veu».

Moltes gràcies per tots sos favors i per les massa afalagadores paraules de sa lletra.

Tot seu,

E d'Ors

3

[aprox. 20-III-1906]

Amich Casellas:

Us sembla viable aquest glosari? Si no, demà us en enviaré un altre per a el dilluns. Però, si el d'avuy és insertat, no feu, us ho prego, com la setmana passada en què-n van sortir dos en un mateix número.⁵ Més m'estimo tenir-ne un d'avançat, previsorament.

Ma coral felicitació per *Les multituds*, que ja espero ab impaciència.⁶

Un encàrrech us voldria fer a vós, qu'enteneu en aquestes coses. ¿No hi ha una auca que se'n diu *Les fires y festes de Barcelona*? ¿No hi ha de la mateixa una edició catalana y una altra castellana? Si aixís fos, ¿us molestaria enviar-me la edició catalana o, en son defecte, la castellana? Això contant, naturalment, ab que-s venguin al preu usual de les auques. Mil gràcies per endavant.⁷

Salut. Tot vostre,

Ors

4

Madrid, 4 abril [1906]

Caselles, mestre, amich: No cal pas felicitació pel vostre llibre.⁸ ¡Ja ho saueu qu'és una obra hermosa y prou que aquesta seguretat traspua en ell a través el marcial aplom de l'estil! Ara vull que m'ajudeu en una cosa. En això de la «Galeria de catalanes maques» que ja és, per a mi, una verdadera *seba*. Jo crech la pensada genial, y perdó. Jo la crech realisable y tinch un interès gay-rebé *febril* en què s'agiti (és curiós, oy?, que jo, ple ara de mals de cap personal, m'interesi aixís per coses aixís? Però, ¿què voleu?...). Donchs voldria que no la deixéssiu dormir y que vós mateix, com un dels més autorisats, la de-

5. Es refereix, segurament, a «La Veu de Catalunya» (12-III-1906) que duia una glossa en l'edició del matí i una altra en la del vespre; en canvi, els dies 13 (vespre) i 14 (matí) no n'aparegué cap.

6. Notícia de l'aparició del llibre: «La Veu de Catalunya» (15-III-1906). Es posà a la venda el 27 de març de 1906, el mateix dia que Ors li dedicava el «Glosari».

7. No sé si pot relacionar-se aquesta petició amb el comentari que Eugeni d'Ors va fer de l'Auca de Corpus al «Glosari» del 16-vi-1906.

8. Es refereix a *Les multituds*.

fenséssiu en un article.⁹ No quedariau sol, no tingueu por. Altres en parlaran d'ella. Després, quan la cosa fos un xich calenta, podríem obrir una enquesta, en què-s respondrien dames, artistes y *hombres públicos*, quines respostes, transcrites y comentades delicadament y galantment en el «Glosari», servirien per dar an ell y al diari un interès deliciós... ¿Què us ne sembla de tot això? ¿Escriureu l'article?

Au, sigueu bona persona y rebeu-ne des de ara les gràcies, am l'abraç de

l'Ors.

5

[París, 6/7-v-1906]

Estimadíssim Caselles:

¡Ja sóc a París! Però miri si sóc bon minyó que tot just arribat ja li envio feyna. D'aquí uns quants dies anirà la primera de les cròniques de París.

Penso firmar-les ab el meu nom o ab les inicials del meu nom, com les d'Algeciras. Y, per a que no-s repeteixi en un sol dia la mateixa firma, he pensat ab firmar des de avuy els Glosari d'una manera distinta. Firmaré *Xènius*, pseudònim que are ha de ser exclusiu de «La Veu». Y, per a justificar el cambi, he escrit el Glosari d'avuy.¹⁰

La meva adressa veritable (hi ha algun error en la que li vaig dir) és: Hotel St. Louis. 43 Boulevard St. Michel. Comuniqui-la als amichs. Saludi'ls a tots. Per a V., un fort abràs de

l'Ors

6

Versailles, 11 octubre [1906]
27, rue Jasmin¹¹

Mon car Casellas: seguiu estimant-me tan poch, que no-m voleu escriure una ratlla. L'estiu m'ha fet perdonar-vos fins avuy, però ja, ¿com us perdonaria? Si-m continueu sord, me trobaré ab el cas de l'enamorat que consulta el «*Oráculo de los enamorados*» y li surt un «*no eres correspondido*»... Y com recordaré que, per debilitat confessada, continueu estimant an en Rusiñol y an en Casas, y potser an en Clarassó, me rossegarà la gelosia.

Au, senyor Casellas, cor de roure. Deixi-hu estar per uns minuts això del cànon d'en Viladomat. Agafi una tireta llarga, de paper, ab la capsalera de la

9. Casellas no va escriure cap article defensant la idea orsiana, però va presentar, juntament amb Josep Pijoan, la proposta d'organització del concurs a la Junta Municipal de Museus i Belles Arts. Així li ho reconeix el mateix Ors: vegeu *intra*, carta núm. 9.

10. La primera glossa signada «Xènius» aparegué el 9-v-1906. La carta, doncs, no ofereix dubtes de datació.

11. L'adreça és escrita d'altra mà, probablement la de Casellas, potser en arxivar la carta. No s'ha de considerar, per tant, necessàriament, que la tardor del 1906 Eugeni d'Ors visqués en aquesta adreça, atès, a més, el fet que, pel que comunica en la carta número 7, el gener del 1907 va instal·lar-se al número 11 bis del carrer Jasmin. Aquest (contra el que diu JARDÍ, *Eugeni d'Ors*, Barcelona 1967, ps. 72-73) seria el seu primer domicili propi a París, des del qual passaria posteriorment al 27 del mateix carrer (tal com apareix a la carta 16, datable per la lletra i la disposició de la data el 1908). Entremig, encara va fer alguna estada a l'Hôtel Saint Louis, probablement quan era sol a París. Admetent la possibilitat d'errar-me, he prescindit d'aquest itinerari pels domicilis parisencs, no prou ben establert en les biografies, a l'hora de datar les cartes.

Veü y, després d'haver deixat ben sentat, en una marginal fulla de paper, que els primers articles que resten compostos són *Igualtat*, *La novela d'en Sanpere*, *Salvem ab urgència Catalunya*, etc., etc., escrigui'm unes quantes coses bones, ab la seva lletra grossa, artísticament cursiva y sensual, y ompli una d'aquestes planes que V. fa, que semblen sortir, rejoyenides y fresques, de les vitrines del Museu del Plantin-Moretus.

L'hi vist jo'l Museu aquest ara, tot pensant en V. He corregut moltes terras, y he calculat moltes estones quina podria ser la delícia de viatjar ab vós. Vaig trobar an en Cabot a Bruseles, al Cabot vostre, al Cabot *noceur* y coleccionista;¹² li vaig parlar de vós, però-m va semblar que no-m reconeixia gaire. Ara jo porto barba y tinch l'aire una mica extrany. Jo pensava que feya figura de professor, però ahir vaig ser al Saló de Tardor y vaig ovirar an en Sert de lluny y vaig sospitar, ab terror, que m'hi assemblava. Assemblar-me an en Sert no és encara, per a mi, tan terrorífich com assemblar-me an en Manén;¹³ però poch se'n falta.

He recorregut, doncs, moltes terres. He viscut d'aquella manera que-n dèyem *intensament* en 1894. He vist moltes coses, conegut molts homes y la meua [vida] s'[ha] aixamplat en molts horisons. Conteü que se'm prega a escriure en revistes franceses y italianes, y polaques y tot, senyor Casellas, polaques y tot!... Y una cosa curiosa. Aixís, a cau d'orella. Altres cops, en èpoques semblants de crescudes, m'he sentit un xich separat de les coses de Barcelona... Ara no. Però encara, en cambi, he sentit com si fossin els de Barcelona, els que-s separassin de mi... Sento... sento... no sé com dir-ho, una mica d'atmosfera de desamor... Les antipaties no han mimvat, però potser —sense que jo endevini el perquè— han mimvat un xich moltes simpaties... Això m'endoloreix. Sento que això és injust... Amich meu, senyor Casellas, parreu-me'n un xich, illumineu-me y feu que jo senti qu'entre les simpaties que han mimvat no hi ha la vostra.

Xènius

7

[París,] 4 febrer [1907]

Mon admirat amich:

Molt vaig extranyar que ma crònica *Claudinòpolis* paresqués atrasada. Per a articles setmanals y monogràfichs no és, certament, massa atrassat un tema vell d'una setmana. Y aquell era una actualitat viva y a París; per a la gesta claudinesca no s'agotà en la escena del Moulin-Rouge, sinó que perdura encara en els comentaris. És raro que a Barcelona passin les actualitats parisenses més de pressa qu'a París... Y, després de tot, jo m'havia arribat a pensar que mes cròniques tenien un cert valor de literatura que les salvava de un marciament massa immediat, fins l'actualitat del tema passada... Deixeu a mon amor propi el consol de creure que certes determinacions púdiques influïren una mica en el vostre determini.

Lo que sí us prego és l'original d'aquesta crònica, l'altre d'un Glosari que no s'ha publicat, si els teniu, y, per a l'avenir, tots els meus originals que s'hagin trovat en cas anàlech tingueu la bondat de guardar-me'ls y remetre-me'ls. Lo que no té interès per al diari pot tenir-ne algun per a mi.

Altre observació: en una de les últimes gloses van ser suprimides certes paraules no respetuos[es] ab en Pitarra, ab el «Ball de la Paloma» y ab el «Taller Embut». ¿Per què? Estich alarmat per la creixensa de *tabouhs*. Y confesso que

12. Parla d'Emili Cabot i Rovira, joier i colleccionista, amic de Casellas.

13. Parla de Josep Maria Sert, pintor, i de Joan Manén, músic.

may m'havia figurat que la veneració al «Taller Embut» se m'imposés com ortodòxia. Diguen-me, si us plau, a què obeeix això. Jo m'hi perdo al pensar-ho.

La crònica de París que us envio penso que podrà ser publicada sense modificació. Sobretot, per l'amor de Déu, no m'hi afegiu coses. Abans d'això us agrairia ab tota l'ànima que me la tornéssiu.

Ja sabreu que m'he mudat al número 11 bis de la rue Jasmin. Conteiu ben de vercs ab una casa a París, on us guarda tot l'afecte y tota l'admiració, el vostre amich

Eugeni d'Ors

8

París, 17 mars [1907]

Estimat Casellas: Vull parlar-li d'un assumpte trascendental. Se tracta de lo següent. En els medis artístichs de París, regna una forta maror aquets dies ab motiu de la mort imminent de què's veu amenaçat el Saló de Tardor. L'Estat ha cedit per a la pròxima l'edifici del *Grand Palais* en què aquell Saló venia celebrant anyalment son concurs a l'Automobile Club, per a una exposició retrospectiva de l'Automòvil. Els artistes, descontentíssims, preparen una manifestació de protesta per a el dia 26, aniversari de la mort d'Eugeni Carrière, qui presidí el Saló de Tardor. Tornant del ministeri de Montparnasse, en què parlaran Frantz Jourdain, Jean Dolent y Charles Morice, se passarà pel despatx d'en Briand fent una reclamació enèrgica. Ara bé: jo he parlat am en Frantz Jourdain de la possibilitat de que, en senyal de protesta, el pròxim Saló de Tardor fos obert en una vila del estranger; y m'interessaria saber oficiosament si, en el cas de qu'això's decidís, estaria disposat l'Ajuntament de Barcelona per a acullir aquella manifestació d'art. Ja comprench lo violent que això podria ser darrera la Exposició immediata, però crech que per ventura la cosa s'ho val. Pensi només en la ressò del nom de Barcelona, si la cosa es lograva... En fi, no hi ha res de decidit. Y li prego la major reserva sobre el assumpte. Aquí mateix, els *pourparlers* han restat entre en Frantz Jourdain y jo, y tot depèn del resultat de la protesta del 26. Mes, si per aquella data, V. pogués dar-me alguna indicació fixa sobre l'assumpte, jo s'ho [sic] hauria d'agrair en l'ànima y potser, demà, Barcelona també.

Cordialment seu

Eugeni d'Ors

9

París, 17 abril [1907]

Estimat Caselles: m'escriu en Pijoan una cosa que-m contrista. Que vós us queixeu de mi perquè fa algun temps que no us incloieixo, al enviar-vos el *Glosari*, més que notes lacòniques. Estich desolat de veure que les heu preses malament. Aquestes notes no eren cartes. Si haguessin sigut cartes, us les hauria sempre escrites com amich, com agraht, com admirador qu-us sóch... És cert que de vegades crech tenir algun motiu de queixa per la sort, ab varis perills aventurera, que corren mos originals a «La Veu». Però jo sé fer-me perfectament càrrech de les coses. Comprench que, si algun cop són penoses aquelles aventures, vós no-n teniu cap culpa. Endevino en vós sempre la millor voluntat per a mi y, creyeu-me, qu-us corresponch ab bona moneda d'afecte. Com n'heu pogut dubtar? No us escrivia jo encara ben carinyosament una carta, no fa gayre, ab proposicions sobre el Saló de Tardor de París, que jo creya podien interesar a Barcelona? Jo creya també que, darrera aquesta carta meva, era el

vostre torn d'escriure'm; y així, després d'ella, mes notes no eren cartes sinó utilitàries indicacions professionals... Però, en fi, aquets detalls, aquestes formalitats de carta rebuda, carta resposta, poch signifiquen en una amistat: la meua envers vós no sabia patir per tan poch. Per damunt les fórmules y per damunt dels Pirineus, jo-m complaeixo allargant-vos la mà a encaixada y enviant-vos la seguretat d'un inquebrantable ben voler que, nascut un dia en l'admiració, s'ha enfortit avuy en l'admiració y en la companyia.

Y m'atreveixo a demanar-vos y tot l'honor d'un segell vostre an aquesta amistat. L'escriptor que sóch sab prou lo que us deu, per a què aspiri a deure-us més encara. Passat l'estiu, haig de publicar en volum el *Glosari* de 1906. Jo us demano, per aquest mon pròxim llibre, el favor d'un pròlech vostre.¹⁴ Ja sabeu com aspiro a regular clacicisme, amich Caselles. Y serà clàssic y regular que l'artista que ha dut definitivament a bellesa de forma la prosa catalana presenti al seguidor de sa empresa, qual esforç ha continuat —espero que no sempre sense fortuna— en el mateix sentit. El vostre pròlech avalorarà y aclarirà el meu llibre. Per endevant, gràcies.

Gràcies també per lo qu'heu treballat en favor del vell projecte d'una Galeria de catalans hermoses. Apartat com sóch de Barcelona, no-m faig ben bé càrrech de quina proximitat de realisació té'l projecte. En Pijoan me'l presenta com d'inmediata consecució possible, però també voltat de perills. Vós, amich Caselles, que vau ser el primer en parlar oficialment de la cosa, que ha devingut ab això molt vostra, no la deixareu sucumbir. Sabeu el interès que li porto, y voldreu dar-me l'alegria, la forta alegria de veure una idea, d'apariència un xich boja però plena de sentit y alta utilitat, feta carn en aquesta Barcelona nostra, que ens ho pagarà a tots.

Ahir vaig enviar-vos una segona crònica sobre *Salomé y Strauss*. Encara que molt pròxima en data a l'anterior, espero que no trovarà inconvenient.¹⁵ L'ac-

14. Entorn del pròleg que Ors encomana ací a Casellas, Josep Pijoan va escriure: «Quan l'Ors va voler publicar el primer volum —l'únic— del *Glossari*, va demanar un pròleg en [sic] en Maragall. Aquest va escriure un pròleg elogiós, però no el declarava un geni. L'Ors no en va tenir prou. Va anar a demanar-ne un de més pompós al Raimond Casellas, que és el que es va publicar. Més tard, quan en Maragall ja era mort, va publicar el seu pròleg, però retallant les disminucions de l'elogi, deixant només les bones paraules» (*Lletres als editors*, «Quaderns de l'Exili», III, núm. 15, setembre-octubre de 1945, p. II). Aquesta versió va ésser recollida per Enric Jardí i, segons explica, li fou negada per Josep Maria Capdevila (JARDÍ, *Eugeni d'Ors*, ps. 70-71 i 81). Aquesta negativa sembla confirmada pel mateix text de Maragall que Eugeni d'Ors va fer publicar en versió castellana a la revista «Cataluña», VI (1912), p. 394, ja que conté una referència explícita a la publicació del *Glosari 1906*: «la aparició del primer volum del *Glosario* fué una sorpresa para mí.» En aquesta ocasió, el frustrat pròleg apareix datat el 1909, sense més especificacions. D'allí se n'ha extret el text de J. MARAGALL, *Obras completes. XX: Discursos, pròlegs i allocucions* (Barcelona 1935), ps. 118-123. En canvi, als *Índexs de les obres de Joan Maragall (originals i traduccions) amb indicació dels volums on es publiquen*, dins *Obras completes. XXV: Apèndix. Dades biogràfiques. Índexs* (Barcelona 1955), p. 186, apareix datat l'11 i el 13 d'octubre de 1908 i consta com a publicat el 1915. Malgrat aquestes incoherències, cal creure que Josep M. Capdevila tenia raó i que, en tot cas, era el *Glosari 1907* el que havia d'anar prologat per Maragall. I, amb tot, els dubtes que ha provocat la tria de Casellas com a prologuista del primer volum són perfectament comprensibles si no situem l'encàrrec en el moment en què va produir-se: enmig de les tensions d'Eugeni d'Ors amb el diari. Ors tornava a captar la confiança del censor polític amb una fórmula d'acatament «literari». Alhora, Casellas, cal no oblidar-ho, era el crític més influent i, previsiblement, destinat a càrrecs de més responsabilitat en un futur. Tot semblava indicar que, des d'un punt de vista estratègic, podia resultar més rendible fer-li l'encàrrec a ell que no pas a Maragall. A part això, la simple lectura del text demostra que Casellas posa distàncies entre ell i Ors i que, per tant, no és l'elogi que suposa Pijoan.

15. La primera de la sèrie aparegué publicada el mateix dia de la carta (E. d'O., *Cròniques de París. Strauss y «Salomé»*. I: *Strauss*, «La Veü de Catalunya», 17-IV-1907).

tualitat apreta a París y, d'altre banda, el meu excés d'aquest mes pot compensar faltes dels anteriors... Penso que, en aquets messos de maig y juny en què-l viure parisench és tan frondós, puch permetre'm sovintejar un xich una prosa d'informació... Si aixís no fos, digueu-m'ho francament, us ho prego. Y sempre tan amichs...

Si no m'equivoco, deveu guardar-me una glosa no publicada sobre els orígens de l'Impressionisme.¹⁶ Quant us vingui bé, tornau-me-la, aixís com el gravatet d'Aubrey Beardsley que us vaig incloure ahir. Mol [sic] mercès per tot.

Adéusiau, amich Casellas. Escribiu-me aviat y enrecordeu-vos-en forsa del vostre amich devotíssim,

Ors

10

París, 12 juny [1907]

Estimat Caselles: ¡Gràcies, moltes gràcies, per tot! Retinch la generosa oferta del pròlech per a aviat reclamar-la. Y m'alegra la solució interviu donada a l'assumte de la Galeria, com a pas per la definitiva instauració.

Esperava noves sobre el destí del quadro premiat per a alegrar-me'n ab tot refiament. Però no puch estar-me més denviar-li les mes corals gràcies per la manera heroica com V. ha dut la qüestió d'ensà de son comens y com la ha portada a l'èxit... Jo també ho estich heroich are, amich Casellas... Ja ho veu: callo en el Glosari...

¿Aquella glosa sobre la Intervenció com a forma distinta de la Evolució y Revolució no s'ha pogut publicar?¹⁷ Si d'acàs són només algunes paraules les herètiques, treguin-les. En aquest cas, els ho prego. Me sembla que-l punt de vista és interesant y que fóra llàstima que, per alguna vaga comparació, deixés d'apuntar-se en el Glosari... Sinó, no deixi de tornar-me la glosa. S'ho [sic] agrairé sempre y, en aquest cas, especialment.

Adéu-siau, mon car amich. Un cop més, gràcies; ab una abressada de l'

Ors

11

París, 24 juny [1907]

Mon car Casellas: Prou sabia jo, al dirigir-me a vós per a el pròlech de mon llibre, que vós no éreu home per a fer allò que se'n diu sortir del pas, ab quatre pàgines d'ofensiva benevolència equívoca. Però us confesso que may m'hauria atrevit a esperar tant com lo que la vostra derrera carta me fa presentir. ¿Què puch dir-vos jo sinó gràcies, y que els punts de vista qu'indiqueu són trovats ab un ull de mestre lluminós de generositat, y que tot allò és més, molt més, de lo que jo-m mereixo?... Més de lo que-m mereixo, y tant com lo que desitjo; perquè, és clar, ab el cor obert, lo que jo desitjo no és pas que-m feu justícia, sinó que m'alabeu, y llarch, y forsa, per a què la vostra veu d'auto-

La segona aparegué poc després (E. d'O., *Cròniques de París. Strauss y «Salomé»*. II: «*Salomé*», «*La Veu de Catalunya*», 21-iv-1907).

16. S'errava: la glosa va aparèixer el dia següent (XÈNIUS, *Glosari. L'Impressionisme. Orígens*, «*La Veu de Catalunya*», 21-iv-1907).

17. Amb la mateixa data que aquesta lletra, apareixia *Un que no comprèn*, la glosa a la qual es refereix Ors. Casellas n'havia retallat alguna «imprecació», probablement per temor a la censura governativa. Vegeu la carta que segueix.

ritat abogui en favor del llibre davant del públich y de lo que quedi encara de crítica, quan el llibre surti.

Lo que jo no voldria qu'oblidéssiu en el vostre alegat, y lo que segurament oblidareu y m veuré precisat a dir-ho jo mateix qualsevol dia, és com el meu esforç artístich en la literatura catalana, aixís els de tants altres joves, procedeix de vós; de vós, l'únich escriptor artista qu'hagi publicat abans del 900; de vós, actualment encara, l'únich patrici en la nostra República literària... Si d'algunes riqueses, si d'algunes curves, si d'algunes agilitats he pogut dotar jo a la prosa catalana, ha sigut ben bé perquè vós, abans, m'havíau ensenyat, com a tots, que la prosa catalana pot ser un instrument artístich.

El llibre, sota el nom *Glosari 1906*, haurà de sortir a les darrereries de setembre. Continirà les gloses de 1906, ab dugues seccions especials: *Les Gloses de la Conferència d'Algeciras* y les *Gloses del viure de París*, en què s'inclouran petites seccions de les meves cròniques contenint lo menos circumstancial d'elles. El conjunt serà divertit. D'ara estant, jo m diverteixo compaginant-lo. Puch esperar el vostre pròlech per a les darrereries del mes vinent?... Encara un cop: gràcies, gràcies!

...Prou vaig veure al dia següent al de ma derrera carta qu'apareixia la *Glosa Un que no comprèn*. Perdoneu-me que la meva imprecació us fes pendre la molèstia de retallar-la.

¿Com podia pensar que m'havia pasat per alt el vostre article sobre'ls retrats d'en Casas? Sapigueu que la única informació que lleigeixo sobre la Exposició barcelonina són els vostres treballs crítichs admirables, als quals només faig càrrech de la lentitut ab què van sortint.

A propòsit de la Exposició. He vist pel catàlech que hi ha en ella dibuixos de Naudin, potercès de Delaherche y quadros de l'anglès Morice. ¿Què us en sembla d'aquets tres artistes? Els dibuixos de Naudin són part dels qu-[h]i havia al Saló de Tardor de París y a propòsit dels quals jo vaig deixar anar el gros mot: *geni*. Digueu-me si tenia rahó.

Ja ho crech que conech a la Sra. Baladia!¹⁸ És forsa amiga meva. No podia anar a ningú mellor el premi de ciutadana hermosa.

Adéussiau, adéussiau, mon bon amich. Permeteu qu-us abraci

l'Ors

¿Qui és, sense indiscreció, l'*Ave* de les cròniques madrilenyes de «La Veu»?

12

París, 30 juny [1907]

Estimat Casellas: He rebut la vostra carta. Us ho agraeixo vivament tot: lo d'ella, lo del pròlech —qu'impacientment espero—, lo dels Glosaris —a què alegrement me resigno. Us confesaré que tenia ilusió en aquestes gloses y per això les he fetes, és clar. Però vós teniu, sens dubte, rahó en lo que dieu, en tot lo que dieu. Ho tindrè ben en compte. Millor dit, ja m pensava tenir-ho en compte. Sembla qu'això no apareix prou...

Ja n parlarem d'aquestes coses, y d'altres. Jo, a la segona quinzena de juliol, seré a Barcelona. Hi sereu vós també?... Ja m cuyta la forta abraçada.

Abans, si poguéssiu, me fariau favor enviant-me l'original de les gloses barrides. Acàs en altra ocasió podran servir.

Me parreu de la crònica que us ha arribat ab una d'aquestes gloses. Y l'anterior crònica, ¿què s'ha fet? Jo us havia enviat una crònica anterior, datant del

18. És la persona retratada per Ramon Casas en l'obra premiada en l'Exposició Internacional d'Art del 1907, destinada a iniciar la Galeria de Catalanes Formoses.

dimars després de la Gran Setmana, parlant de la Gran Setmana, y de curses, y de modes, y demés. Era una crònica molt llarga. Com no s'ha publicat? Com no me'n parreu d'ella?

M'atreveixo a demanar-vos que feu present a l'administració que s'ha publicat, en «La Veu» del mes de maig, un telegrama meu, qual import voldria cobrar, y que vaig enviar recordant la indicació del Sr. Prat y vostra de enviar algun telegrama d'algo que jo sapigués de pressa y valgués la pena. La impressió de la primera de *La Catalana* vaig creure's trovava en aquest cas.¹⁹ Per endevant mil gràcies.

Y mil gràcies, encara un cop més, per la vostra derrera carta, tan bondadosa. Per ella y per l'amistat antiga, avuy, un abràs.

Ors

¿Com traduiriau al català el nom patronímich Didier?

13

París, 21 juliol [1907]

Estimat Casellas: No sé si li havia escrit que a mitjants de mes pensava marxar a Barcelona. Causes imprevistes han retardat mon viatge y penso que no podré fer-lo fins a les derrereries del juliol.

Ja ha pensat en mi en aquets dies últims? Ja ha trevallat alguna cosa per a mi? Desseguida qu'arriuvés a Barcelona, voldria posar fil a l'agulla per a el llibre. Puch contar per a allevores ab el sermó de mon padrí literari?

Amich Casellas, veig que he tornat a equivo[ca]r-me sobre els temes lícits en el Glosari. Dues gloses més han sofert d'aquesta equivocació. Perdoni'm y pensi que jo podia difícilment preveure que-s considerés subversiva la censura a Taine, que és una cosa a què ja m'havien acostumat, abans de M. Aulard, els molt ortodoxes catedràtics de la Facultat de Dret de Barcelona.

Sigui com sigui, ara no-m resta sinó pregar-li que-m dispensi y-m faci el favor de tornar-me l'original de les dugues gloses: *La execució de H.T.* y *El pobre Bridge*, aixís com les de les dugues anteriors *Gloses monòtones*, que tampoch se van publicar.

Fins a lo més aviat posible, y ben seu,

Ors

11 bis rue Jasmin

14

París, 10 nov. [1907]

Casellas estimat: Fins avuy no he trobat la clau d'una llibreria en què era guardat el catàlech d'art rus que li vaig prometre. Avuy, donchs, he arreplegat aquest catàlech, que li remetré demà (avuy és diumenge).

Verament, tinch poca sort ab mes gloses aquets primers dies de ser a París, se'n retrassen, se'n perden, me'n tornen. Esperem que aquesta rauxa passarà desseguida. Jo també penso ordenar més mon treball. Dels primers dies d'estar a un puesto, sempre aquell se'n ressent. Ja me n'excuseu, oy?

En les cròniques penso insistir en el tema acadèmich. V. m'ho diria si hi hagués inconvenient. Tampoch crech que'ls molesti qu'escursi una mica els

19. Es refereix a l'estrena de l'òpera *La Catalana o la Favorita rusticana*, basada en *Terra baixa* d'Àngel Guimerà. Vegeu E. d'ORS, *Obra catalana completa*, p. 488.

plassos per a aquesta sèrie de cròniques científiques que, en conjunt, poden tenir algun interès. Com que mes estades a Barcelona descarreguen el pressupost de «La Veu», ja se'm permetrà, espero, que jo busqui una petita compensació.

De dos dies ensà, rebo el diari. ¿Què passa, amich Casellas, què passa ab aquella informació sobre el teatre? ¿Quina malestrugança la manté inèdita ara que l'actualitat no sembla abrumar?... Jo li pregaria que fes els possibles per a liquidar això, que tanca cert compromís per a mi. Pensi, per Déu, en lo malament que-m fa quedar enfront els qui han enviat respostes.

Veig sovint a «La Veu» l'anunci del llibre. Gràcies?... Potser si-s comencés a treure aquell «Acaba de sortir»...²⁰

Una altra cosa. Entre nosaltres: el senyor I. de L. Ribera Robira, ¿serà a «La Veu» persona «tabou»? Digui-m'ho ab franquesa perquè jo tinch tentacions d'escriure sobre ell alguna cosa poch grata, ab motiu de la publicació d'un seu llibre sobre *Iberisme* ... un Iberisme que va néixer en no [sé] quin recó de Portugal, en una *cachupinada* ab guarnició... Però voldria que V. m'avisés abans per a no fer feina en va.

Ja vaig escriure el senyor Prat ab motiu dels llibres d'en Favre.

Vet-aquí una carta com jo no les estimo... Però V. sab que a V. sí l'estimo

Xènius

43 boul. St. Michel

15

*Diumenge*²¹

Mon car Casellas: Mercès per la deliciosa carta. Li envio la primera crònica de París de la estació. M'ha sortit endiabladament llarga y personal. Però, dispensin-me per un cop. Era necessari passar per certes explicacions, per a comensar el sistema nou, que V. veurà y penso que-ns ha de anar molt bé en endavant. Per a disminuir la extensió total, he proposat imprimir en lletra petita la espècie de pròleg de capslera y la postdata bibliogràfica. Aquesta postdata bibliogràfica és una novetat que penso que podrà fer-nos molt goig.

Adéu. Estimi'm

Ors

16

París 21. [Tardor 1908?]

Mon car Casellas:

No sé com és: ¡tant que-ns entenem quan som a la vora y tan difícil que se'm fa sovint entendre'ns de lluny estant! Ab uns quants dies, ab [uns] quants kilòmetres de per mitg, ja-m fa l'efecte de que-m tracteu sense prou justícia... Escrich això descoratjat per les últimes supresions, pels últims retalls en l'original meu. No podeu fer-vos càrrech de com me desanimen d'escriure ab l'ànima aquestes sorpreses... Ab penes y treballs arribo a recordar-me cada dia, al pendre la ploma, el quadro de les ortodòxies del periòdich: sé y comprench que no puch atacar a la religió ni al nacionalisme, ni a Balmes ni a Taine... Està bé: ho tinch en compte, y això no-m destorba massa, massa... Però, ¿com

20. Es refereix a l'anunci del *Glosari 1906*.

21. Per la manera de datar la carta, la situo el 1908. El contingut potser es relaciona amb *Les Gloses al congrés de Heidelberg* d'aquest mateix any.

volcu que prevegi altres coses? ¿Com voleu qu'endevini el mal que hi ha en dir que m sembla que en Zuloaga s'emparenta per son colorit ab en Delacroix més que ab els mestres espanyols, o ab escriure que'l cor d'en Fortuny debia ser lleuger com la seva vida o que en la arquitectura d'en Gaudí manca, com en totes les coses noves, la clàssica serenitat de les que no tenen antecedents?... Confesseu-me almenys que certs escrúpols són nous en «La Veu»... Jo tinch consciència d'haver-me mogut en ella, per molt temps, més còmodament qu'ara...

No us enfadeu perquè us escrigui aquestes coses... Les escrich per a quedar net d'elles, perquè sí que, si me les guardava al dintre, m'enterbolirien la comunicació ab vós... Ara que aquelles ja són dites, torno a sentir aquesta més clara. ¡Però també, amich meu, *epargnez moi* tant com us sigui possible! Creyeu que ab petites concessions —que, a l'endemà de fetes, ja no ho assembleran y ja us aplaudireu vós mateix, àdhuc dins el pur criteri *administratiu* de «La Veu»—, creyeu que ab petites concessions, dich, fareu un gran bé a la meua literatura, que ja, pobreta, de tan veure's mutilada pels retalls, desfigurada per les errades monstruoses, sent violentes temptacions de caiguda en el «tant se me'n dóna», com dona que perd la coqueteria!...

Ja us escriuré altra dia sobre la feina que aquí faig... Demà us enviaré una altra crònica de Salons. ¿Oy que han quedat bastant bé els fotogravats, malgrat no ser directes?... Penso que hi pot haver-hi en ells un ver art-actiu per a el periòdich.

Adéu. Espero ordres vostres en lo de la sollicitud de autorisacions de reproducció... Adéu encara. No m'oblideu massa y estimeu-me,

Xènius

27, rue Jasmin

17

París, 5 desembre [1908]²²
(dissabte)

Mon car Casellas: En aquest instant acabo de rebre la seva carta. Li agraeixo fonament perquè m'ha tret d'angúnies. Feya dies que el ni veure el *Glosari* en son lloch m'omplia de turbació. V. prou sab com me la estimo, aquesta feina, y com hi tinch el cor posat. La seva carta m'ha tranquilisat, senyalant-me com a causa del fet un rezel que jo espero que desapareixerà desseguida, si és que en aquestes hores, per informacions vingudes d'altra banda, no ha desaparegut ja.

Trobo plenes de rahó les queixes de V., del senyor Prat, de tots els amichs nostres. Lo que m sembla extrany és que no hagin endevinat desseguida la història interna de certes coses que, vistes de fora estant, poden haver-me deixat evidentment en mal lloch. ¿No ha vist donchs V. an en Pijoan aquets últims dies? Si l'hagués vist, ell li hauria explicat les mateixes coses que jo vaig a explicar-li y que V. ja hauria d'haver sospitades potser.

V. sab les velles relacions d'amistat que m'uneixen ab l'Apa. V. sap com fins avuy no ns havia mostrat altra cosa que una personalitat plena de delicadesa y d'elegància espiritual. ¿Com explicar-nos la seva desgraciada, la seva suïcida, conducta d'avuy? No.n sé res; me trencó el cap pensant-hi... Lo que sí

22. La carta, també la que segueix, fa referència al conflicte provocat amb la direcció de «La Veu de Catalunya» per la col·laboració d'una colla de redactors del diari al «Papiu» de Feliu Elias. Casellas devia reclamar una explicació i devia fer-ho en nom de Prat de la Riba. Entretant, havien deixat de publicar-se les glosses.

puch dir-li és que res estava més lluny de la meua previsió, quan ell m'escribia sobre'l periòdich abans de publicar-lo, que lo que n'ha resultat. La primera sollicitud de col·laboració la vaig rebre aquest estiu, quan era a Bèlgica. L'Apa me parlava en la carta d'un *setmanari nou, pulcre, artístich y separant-se del personalisme y de la grolleria a quèns té avessats la nostra prempsa satírica*; y m'feya imaginar la futura publicació com alguna cosa de semblant a un «Jugend», o procurant assemblar-s'hi almenys. També m' deya que en aquesta empresa hi arriescava quartos, y que n' dependia d'ella la seva sort futura; que en tal situació contava sobretot ab la bona voluntat y ajuda dels bons amichs; que si en Pijoan, en Carner, jo, etc., no ns posàvem al seu costat, se veuria perdut...

De Bèlgica estant, vaig contestar al meu amich, procurant excusar en lo possible la col·laboració que m'era demanada; y, això, no perquè tingués por de lo que ha succehit, *que és una cosa que no m'hauria pensat may*, sinó perquè prou feina tinch, y perquè la feina que tinch no és tal vegada prou coherenta ab la de col·laborar a un periòdich satírich; perquè may m'he cregut ab les qualitats necessàries per a fer gràcia a la gent ab els meus escrits; perquè, tot y [que] no rebutjo el virtuós Aristidi ni els meus compatriotes gaire atenenchs en generals, sé prou que molts d'ells estarien disposats, si el cas arribés, a escriure mon nom en la closca d'ostra, només per cansanci de veure'l imprès cada dia... quan més si'l veyen més sovint!... y per altres rahons anàlogues... En fi, afegia jo a l'Apa, que aquesta col·laboració s'assemblava una mica per a mi a un sacrifici y a una càrrega y que, si podia excusar-me'n, li suplicava qu'ho volgués fer.

Noves, repetides, apremiantes cartes de l'Apa: que no! Que no deixés d'ajudar-li per l'amor de Déu! Que topava ab grans dificultats en la seva empresa, y que nosaltres li podíem ajudar a salvar-les! Que necessitava unes quantes *firμες* per a esquer de les demés y que les nostres li eren indispensables. Que no tingués por: que no calia que *fes gràcies* y bastava el to habitual de les meves gloses; que'l periòdich seria tot lo literari y refinat del món! que seria més aristocràtic que'l «Jugend»!... Y que, sobretot, no deixés d'enviar-li original y forse [*sic*] y ab anticipació, perquè, per a no ser la flor d'un dia, volia, abans de tirar al carrer el primer número, tenir en cartera els materials de tres o quatre, etc...

Digui'm ara, amich Casellas: ¿què li sembla que havia d'haver fet jo en <en> aquest cas? Jo no sé si vaig pecar de lleuger, però crech que la meua lleugeresa, en aquest cas, serà excusada per tothom que's formi certa idea de lo qu'imposa l'amistat... Vaig prometre a l'Apa la meua ajuda. Vaig posar-m'hi de valent en quant vaig poguer. Vaig fer visites a gent de París y tentatives de reclutar caricaturistes. Vaig escriure ab fortes instàncies an en Díez-Canedo, an altres amichs de Madrid, y d'Amèrica y tot!, sollicitant la seva col·laboració al nou periòdich y pintant aquest com una insigne temptativa d'art... Igualment, vaig adreçar-me al meu oncle, a altres amichs sollicitant anuncis, vaig posar a l'Apa en relació ab el farmacèutich Novellas, què sé jo-l que vaig fer... Y un bombo, en el Glosari, un bombo sincer perquè sincerament me creya que's tractava d'una empresa d'art y de civilitat... Y ab una puntual anticipació, que no és sempre meua, saltant per sobre d'altres feines, un sach d'originals y un *sach de concells*, arribats a mans de l'Apa mol abans de la sortida del diari, abans d'acabar-se el mes d'octubre...

L'original va ser aprofitat, *els concells, no*. D'algunes setmanes an aquesta banda, ja havien minvat les meves il·lusions sobre el diari de l'Apa. El veyia anarse reduint, reduint, de son primer tipus, fins a devenir alguna cosa quasi vulgar: me'n desplaïen el títol, els plans de format, de paper, d'ortografia, el fúnebre cartell, els noms de certs col·laboradors apertenyents al *demi-monde* literari de Barcelona, etc... Però en tot això jo no hi veyia sinó rebaixes de grau, no cambis d'orientació... Per altra banda ell m'escribia donant-me seguretats sobre la col·laboració literària; me deya que tenia articles d'en Pijoan, d'en Car-

ner, d'en Manuel Raventós, de molts amichs nostres!... Jo seguia ajudant-lo, encara que ab menos fe... Encara pensava que's tractava d'una empresa artística. Aquest erro deu haver sigut compartit per molts fins a l'últim moment; el dia abans de rebre el nou setmanari, jo rebia una targeta d'en Reventós, des de Tiana, en què'm deya, governat per una equivocació anàloga a la meva: «Veurem aquest nou setmanari en què jo m'interesso molt..., etc.»

Tot això va durar fins que vaig rebre el primer número... Algun dia, amich Casellas, quan ens trobem plegats, feu-vos explicar per la meva dona la cara que en Xènius va fer al rebre el primer número del diari de l'Apa... El mateix dia vaig agafar la ploma per a escriure aquest amich. Jo voldria que la vegéssiu aquesta carta... Més dur judici sobre tot lo del diari, sobre *tot, tot absolutament* lo d'ell, des de la poch elegante conducta sobre les eleccions fins a l'alcoveriana ortografia, no l'haureu sentit de ningú, ni en les mateixes tardes de redacció, procípices a la estisora... No insisteixo sobre aquest punt... Ja li he dit que no sé explicar-me la fase present de la personalitat del nostre amich, que quasi-m fa pietat, com en un rampell patològich... Dispensim de dir-li res més.

Aquesta carta la vaig escriure el dia 27 de janer y havia d'arribar a mans del nostre amich el 29, lo més aviat. Era, donchs, tard per a retirar-li els dos originals qu'encara tenia de mi, una nota sobre James Ensor y una *Frívola Gazeta*, que jo'm figurava, segons tractes, que havien de sortir plegats, tots dos en el segon número... Després he vist que la derrera no sortia encara y, repetint-se les condicions, m'ha sigut imposible retirar-la del tercer... Però, un cop publicada aquesta, s'ha acabat. Ja des de la carta del 27 novembre jo significava a mon amich que, a menos de que deixés del tot el camí qu'emprenia, jo no'm veuria en la possibilitat d'acompanyar-lo. De que deixi el camí, per ara, ja se me n'ha esvaït l'esperansament. Que no l'haig d'acompanyar-lo, donchs, ja és cosa decidida. Després de la segona *Frívola Gazeta*, que ja no apareix ab el meu nom, només li queda a l'Apa, y això no val la pena de retirar-ho, més que una traducció *no signada* d'una poesia del poeta anglès Swinburne (¡ja ho veu si n'esperàvem una cosa diferenta de la que ha sortit! Ja ho veu si-ns preparàvem, jo y els altres amichs, a una cosa refinada!) que crech que en Llongueres posa en música (en Llongueres també, segons he vist en els diaris de Terrassa, estava equivocant!) y que penso que no arribarà a sortir, donada la orientació que ha pres el desgraciadíssim setmanari.

Ja pot dir-li donchs al senyor Prat: ni ab el mateix epígraf, ni ab un altre; ni ab el pseudònim (¿És pseudònim?) Xènius, ni ab cap més!... Jo no haig d'anar allà ahont no és el meu lloch! Jo no amo treure el cap al cel obert ahont les cuineres s'insulten o s'expliquen històries!...

Però digui-li també, y digui als amichs, que un cop sincerat, voldria jo també queixar-me una mica: que no'ls acabo de perdonar que no hagin vista o sospitada la veritat desseguida, quan tenien a la mà documents com les meves gloses qu'anaven arribant, gloses electorals quasi totes, tant entusiastes com l'actualitat, poch èpica, permetia... Y jo tindré tots els defectes que V. vulguin, però no el de la duplicitat... Jo pensava que V. m coneixia ja millor; jo pensava que alguna cosa li havia de haver dit, a fora de repetir-se aquest cas, *de la glosa heterodoxa ab els cànon del diari, o ab les circumstàncies que un imperatiu, quasi boig, de sinceritat, m'obliga a redactar y a enviar, tot y sabent que no ha [d'] imprimirse...!* ... En l'assumpte de les eleccions, prou podia pensar quin era el meu criteri, y que el meu criteri era únic. Que, naturalment, poca cosa'm diuen per a l'entusiasme els noms d'un Cruells, d'un Layret y d'un Suñé qual-sevol, ni tan sols el d'un Albó, y que penso que entre tots plegats no'ns treuran pas de gaires apuros! Però també sab la meva adhesió inquebrantable a les coses de la civilitat y als manaments de la disciplina; y el meu fervor per l'acció civil; y també pot pensar com me faig càrrech del perill de les circumstàncies, sobre les quals jo (una mica exageradament sens dubte, per a això som arbitraris) he evocat la comparació de la Revolució puritana anglesa!

Y, encara, una altra queixa sobre un altre assumpte voldria que transmetés al senyor Prat: sobre la qüestió dels quartos, vull dir, motiu de grans tortures meves, y en què penso ni el mateix senyor Prat és ab mi prou just ni prou considerat. Ell sab prou a què s'eleva el deute de «La Veu» envers mi y sab prou com jo necessito els diners! Figuri's que, en aquest mes —mes de festes, de propines, de regalos—, la Diputació me deixa sense pensió per no sé quina combinació de pressupostos y «La Veu» me deixa sense quartos!... Ja pot dir-li que, per a els efectes dels meus estudis, aquest mes és ja com perdut perquè, obligat per les circumstàncies, m'ha calgut rependre les traduccions de can Garnier y ni aixís tampoch me surten els comptes!... Cregui que aquell amor a la feina que faig a «La Veu», de què li he parlat al principi, ha d'entrar per molt en les meves decisions: ab menos temps per dia del que necesito per escriure el Glosari y sense segells ni altres gastós menuts, guanyaria, ab menos suche de cervell, en lloch de 150 pessetes, 300 franchs, traduint per a Garnier: ... y-s considera aquesta última feina com una feina reventada!... Me sembla que no demano molt si demano, almenys, que-m tinguin al corrent!

També jo, com V., li dich: Li agrairia que-m digués alguna cosa sobre aquest últim extrem.

Ara, adéu! Les paus! Li torno l'abracada y ofereixo, per conducte de V., al senyor Prat, un nou testimoni d'aquell afecte y d'aquell respecte que ni la meva condició d'inglès maltractat mimva.

Xènius

Diumenge [6-XII-1908]

Mon car Casellas: Ahir vespre vaig rebre «La Veu» en què hi havia la baixa d'en Carner de la col·laboració del nou setmanari. La por m'agafa de que-n deu compte de la meva, y en forma massa dura, potser, per el nostre pobre amich Apa. Per a substituir-la, en por d'això, y perquè fins a cert punt me considero obligat a una explicació, si no *coram populo*, almenys *coram amicis*, en el mateix Glosari en què l'erro me va fer anunciar l'aparició de la nova publicació, us envio una glosa destinada a ser publicada en la edició del dimecres al vespre.²³ Vos prego que, si us és possible y ho creyeu convenient, no dongueu altre notícia que la continguda a la glosa, entorn de l'assumpte de la meva separació d'aquella col·laboració.

L'altre glosa que us envio és per a el dimars. ¿Com és que ara les publiquen en lletra petita? Abans que me n'oblidi, voldria pregar-vos una cosa: el retorn de les gloses no publicades o de les que no comteu publicar. Les titulades *El partit agrari* y *Wilbur Wright* m'interessen molt especialment. Us enrecordareu, oy?

Una altra cosa més delicada. Segons carta d'un amich qu'he rebut avuy sembla que ls nostres amichs Raventós y López-Picó han rebut una mica a «La Veu» ab motiu d'haver-se trobat enredats, com jo mateix, com en Lleonart, com en Llongueres, com tants altres dels nostres amichs els menys sospitosos, en l'afer del setmanari-sorpresa... Aquells dos companys no m'han escrit y no sé res de la seva actitud y propòsits... Però estich segur que son erro no era altre que-l meu ni altra que la meva la seva culpa... Ara que, com en les comèdies, tot s'ha explicat, ¿voleu dir que les mides a què-m refereixo haurien de subsistir? No hi podriau fer alguna cosa, en el sentit d'una amnistia plenària? Dispenseu-me, dispensin-me els amichs indicats si en això estich indiscret —en-

23. Vegeu l'explicació *coram populo* a E. d'Ors, *Obra catalana completa*, ps. 894-895.

cara una volta! ... Però, encara una volta!—, ja podeu pensar què és lo que-m mou a dir-vos això.

Un mot, us prego, ben aviat, sobre les coses que us [he] dit en aquestes últimes lletres!

Y un fort abràs de

Xènius

19

París, 27 desembre

Car amich Caselles: Rebo en aquest moment la seva carta en què s'inclou una altra, llarga, de l'Adrià Gual.

Llegiré aquesta última aquest vespre y demà respondré a lo que-m pregunta. Ara no tinch temps sinó per a agrahir-li l'atenció, a temps de remetre-li el «Glosari».

Invariable,

Ors

20

[1909]

No està bé, mon car Casellas, burlar-se de mi! No està bé fer-me denteta ab això de «jutglar de la paraula» y de «la història»! Prou sabeu que aquestes coses les estimo, y com! Prou sabeu que per demunt de la professió de «jutglar de la paraula» no hi coloco res!

Mercès, moltes mercès, pels oferiments de propaganda que en la última carta-m fèiau. Però, voleu dir que val la pena? La traducció de Pascal vaig comensar-la quasi mercantilment. Després hi vaig posar el cor. He passat sis mesos en aquesta companyia y n'he guanyat coneixe-l fins a les entranyes, y fins els més íntims replechs d'esperit... d'aquest esperit tan contemporani nostre!²⁴

Però lo que potser sí que us demani d'aquí a uns quants dies és quelcom per a la Biblioteca que comensarà a publicar-se ben aviat, y que m'interessa moltíssim.

També m'interessaria, torno a dir-li, que V. m'hi dongués quelcom.

Ja-n parlarem aviat, al novembre. Passaré alleavors uns dies a Barcelona, per a continuar les lliçons de mon curs-fantasma als *Estudis*.²⁵ Aquest any revisaré una mica els problemes psicològichs y lògichs de *l'atenció*, com a pròlech a l'estudi de *l'atenció chez Pasteur y chez Palissy*. Farem, segurament, una lliçó pública per setmana y una altre, per a experiments, destinada als estudiants.

Sabeu que allò de la lògica com a defensa fa el seu camí? Alguns comensen a enterar-se de que un senyor de Barcelona ha pensat alguna cosa d'aprofitable en aquest sentit. Haveu vist l'últim número de la «Revue Philosophique»?... La terminologia la he cambiada un poch, cal que cuiti a comunicar-vos-ho. Tot treballant-hi, m'ha semblat qu'era més propri considerar la lògica com «una immunitat», la rahó com «una diastasa», y no ja la «lògica com a diastasa», tal com ho feya en la terminologia primera.

24. Vegeu, sobre aquesta traducció, E. JARDÍ, *Eugeni d'Ors*, p. 92.

25. Es refereix als *Estudis Universitaris Catalans*.

Que ls vostres estudis sobre la vella civilitat barcelonina surtin aviat! Que no féssiu gaire temps companyia a aquella sèrie de cròniques d'art ab què m'enllepolíau y qu'encara no·ns haveu donat.

Teniu notícies sobre la sort de la traducció alemanya d'*Els sots feréstechs*?²⁶
N'han parlat els crítichs allí dalt?

Sabeu com us estima

Xènius

Passat demà torno a París.

26. Parla de la traducció alemanya de la novella de Casellas feta per Eberhard Vogel, *Lazarus Tod* (Colr Weiden, 1909).